

A KAZAK NEM FINIT MELLÉKMONDATOK OSZTÁLYOZÁSA

Ótott-Kovács Eszter

Bevezetés

A kazak a török nyelvek kipcsak ágába tartozó nyelv, amelyet főleg Kazahsztánban és a környező országokban (Üzbegisztán, Kína, Mongólia, Oroszország) beszélnek. A török nyelvekhez hasonlóan a kazakban¹ is tipikusan nem finitek az alárendelői mondatok. Nem finitekek nevezem az olyan mellékmondatokat, amelyek „speciális” morfémával jelöltek, és így nem alkothatnak önálló, független mondatot.

A nem finit alárendelői mondatoknak több típusa van a kazakban, ezek közül a jelen dolgozat csak azt a típust vizsgálja, amely előfordulhat „tipikus” főnévi csoporti pozícióban is (így argumentum pozícióban, vagy egy szemantikai esetrag vagy névutó komplementumaként). Ezt a típust a szakirodalom olykor „nominalizált” mellékmondatoknak is szokta nevezni. A kazakban az ilyen típusú mellékmondatokat jelölő szuffixumok a következőek: *-w*, *-GAn*, *-y/AtIn*, *-(A)r*.

Az ilyen típusú mellékmondatok még nem képezték részletekbe menő nyelvészeti vizsgálatok tárgyát, így mind leíró, mind elméleti nyelvészeti szempontból érdeklődésre tarthat számot az elemzésük. Jelen dolgozat fő állítása az, hogy a „nominalizáltak” nevezett mellékmondatok nem mindegyike nominalizált. Így az ilyen típusú mellékmondatok két csoportra oszthatóak: a nominalizáltakra és a nem nominalizáltakra (2. és 3. rész). Ebből következik az, hogy a két altípusba tartozó nem finit mellékmondatok belső szerkezete is eltér egymástól (különös tekintettel az alannyal való egyeztetés jelölésére). Ezt a 4. rész tárgyalja majd.

---

¹ A kazak fejevű nyelv, tehát a régensek „maguk elé veszik” a vonzataikat. Ennek megfelelően a nyelv alapszörendje SOV. Ezt a szörendet szigorúan követik a jelen dolgozat témáját képező nem finit mellékmondatok: állítmányuk mindig a nem finit mellékmondat végén található.

Jellemző továbbá a kazakra, hogy a grammatikai elemeket szuffixumok formájában „ragasztja” a lexikai elemekhez. Ezen szuffixumok magánhangzói és szuffixumkezdő mássalhangzói illeszkednek ahhoz az elemhez, amihez kapcsolódnak. (A magánhangzó-, illetve mássalhangzó-illeszkedést kapitális betűk jelölik a dolgozatban.)

1. Rövid ismertető az *-w* és a *-GAn (-y/AtIn, -(A)r)* fejú nem finit mellékmondatokról

Ahogy a dolgozatban ismertetendő adatokból is látszani fog, a kazak nem finit „nominalizált” mellékmondatoknak két nagy csoportjuk van: az egyik az *-w²*, a másik a *-GAn (-y/AtIn, -(A)r)*³ fejú mellékmondatok csoportja. Ezek szintaktikai szerkezetének bemutatása, valamint a két csoport különbségének megismertetése a jelen tanulmány fő célja.

1.1. Az „infinitívuszi” *-w* fejú mellékmondatok

Az *-w* szuffixumot gyakran nevezik infinitívuszi jelölőnek is. De mivel a különböző nyelvek nyelvészeti leírásai más-más dolgot értenek „infinitívusz” alatt, így érdemes kitérni arra, hogy melyek a kazak *-w* mellékmondatok általános jellemzői. Ha az *-w* fejú mellékmondat argumentumpozícióban van (például ha a főlérendelt mondatban a direkt tárgy szerepét tölti be), akkor mindig jelölve van rajta a megfelelő eset (így például a tárgyeset). (Ez mutatja azt is, hogy a magyarban és a kazakban „infinitívuszinak” nevezett szerkezetek különböznek egymástól.) Ha az *-w* mellékmondat alanya más, mint a főmondaté, akkor ez a különböző alany megjelenhet a nem finit mellékmondatban, és ilyenkor jelölni lehet a vele való egyeztetést a nem finit predikátumon. Fontos felhívni arra a figyelmet, hogy a nem finit mellékmondat alanyával történő egyeztetést nem a finit mondatok egyeztető morfémái jelölik,⁴ hanem az egyébként főnevekhez kapcsolt birtokos személyjelek toldalékai. A kazak birtokos személyjelek (1)-ben láthatóak.

² Ide tartozhatnának még az *-(I)s* és *-MAq* fejú mellékmondatok, amelyeket azonban itt nem tárgyalunk részletesen, mivel ezek használata (mint nem finit mellékmondati fej) igen korlátozott. A *-MAq* mellékmondatok legtöbbször a *керек* ’szükséges’ modalitást kifejező főnév vagy az *үйін* ’-ért, céljából; miatt’ névutó komplementumaként állnak (QG 528-529); az *-(I)s* pedig – bizonyos korlátozott esetekben – argumentumpozícióban szerepelhet, illetve a *-Men* instrumentáliszi morféma komplementumaként állhat (az ilyen típusú határozói mellékmondatok ’amint...; abban a pillanatban, hogy...’ jelentésűek) (Taņc 2002: 192–193).

³ A tanulmányban a toldalékok a turkológiai (latin betűs) átírásban, míg minden más kazakból vett példa (szavak, példamondatok) a kazak cirill írással lett megadva. Az utóbbinak az az oka, hogy a kazak cirill ábécé minden betűjét nem lehet egy-az-egyben megfeleltetni a turkológiai átírás jeleinek, így a latin átírásból nem lehetne hiánytalanul rekonstruálni a kazak szöveget. A morfémáknak azonban van kialakult jelölése a turkológiai átírásban, így ezeket használjuk a dolgozatban.

Az *-w* jelölés a kazak cirill ábécé <y> betűjét jeleníti meg (a kiejtése a magyar *ü*-hoz hasonló). A *-GAn* morfémának az allomorfjai a következők (a zárójelben lévő jelölés a cirill betűs megfelelőt tartalmazza): *-gan* <-ран>, *-gen* <-рен>, *-qan* <-қан>, *-ken* <-кен>. A *-y/AtIn* allomorfjai: *-ytin* <-йтін>, *-ytin* <-йтын>, *-etin* <-етін>, *-atin* <-атын>. Az *-(A)r* allomorfjai a következők: *-ar* <-ар>, *-er* <-ер>, *-r* <-р>.

(1) A kazak birtokos személyjelek

(Sg.1)	- <i>(I)m</i>
(Sg.2)	- <i>(I)η</i>
(Forml.Sg)	- <i>(I)ηIz</i>
(Sg.3/Pl.3)	- <i>(s)I</i>
(Pl.1)	- <i>mIz</i>
(Pl.2)	- <i>LArIη</i>
(Forml.Pl)	- <i>LArIηIz</i>

Ezek a szuffixumok (amikor birtokos szerkezetekben használatosak) mindig a birtokhoz kapcsolódnak. A birtokost – ha ki van téve – a genitívuszi *-NIη* szuffixum jelöli. Így a (2) példában a birtokos ('nagyanyám') genitívusszal van jelölve (*-niη*), a birtokon ('ház') pedig a birtokossal számban és személyben egyező birtokos személyjel található. Az is megfigyelhető, hogy a birtokost nem kötelező kitenni, a birtokos személyjel is elegendő (vesd össze a (2) példában: 'nagyanyám'). Megjegyzendő, hogy a kazakban a genitívusz csak akkor lehet jelölve, ha van egy birtokos személyjel, ami engedélyezi a genitívusz kiosztását.

(2) [әже-м- ниң	<i>үй-і</i>]
[nagyanya-POSS.SG1-GEN	ház-POSS.3]
'a nagyanyámnak a háza'	

Az alábbi (3) példában az *-w* fejű mellékmondat argumentumpozícióban van (direkt tárgyi szerepet tölt be). Mivel a főmondat és az alárendelt mondat alanya más ('anyós' és 'én'), így a nem finit mellékmondatban lehet jelölni az egyeztetést az alannyal. Ez az egyeztetés pedig a birtokos személyjelekkel történik (a példában vastagon szedve található).

(3) <i>Ене-м</i>	[<i>немере-сін</i>	<i>қас-ына</i>
anyós-POSS.3	[unoka-POSS.3.ACC	oldal.POSS.3.DAT
<i>жібер-у-ім]-ді</i>	<i>өтін-еді.</i>	
küld-NNF-POSS.SG1]-ACC	kér-PRES.3	
'Az anyósom azt kérte, hogy küldjem el hozzá az unokáját.'		

⁴ Ezeknek két csoportja van a kazakban. Az első típusú: *-MIn* (Sg.1), *-sIη* (Sg.2), *-sIz* (Forml.Sg), *-Ø* (Sg.3/Pl.3), *-mIz* (Pl.1), *-sIηdAr* (Pl.2), *-sIzdAr* (Forml.Pl). A második típusú: *-m* (Sg.1), *-η* (Sg.2), *-ηIz* (Forml.Sg), *-Ø* (Sg.3/Pl.3), *-q* (Pl.1), *-ηdAr* (Pl.2), *-ηIzdAr* (Forml.Pl). A második típusú személyragok igen hasonlóak a birtokos személyjelekhez, de ha megnézzük a második típusú személyjelek teljes paradigmáját, akkor különbségek is felfedezhetőek (például Sg/Pl.3-ban), így semmiképpen sem tekinthető ugyanolyannak a két paradigma.

Fontos megjegyezni, hogy az *-w* mellékmondatok nem csak argumentumpozícióban állhatnak, hanem lehetnek esetragok, illetve névutók komplementumai is. Vonatkozó mellékmondatokat ugyan nem jelölnek, de módosíthatnak főnévi fejeket (ilyen a (6) példa).

1.2. A „participiumi” *-GAN*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejú mellékmondatok

A *-GAN*, *-y/AtIn* és *-(A)r*⁵ toldalékokat hagyományosan „participiumiaknak” nevezi a turkológiai szakirodalom, amely megnevezés főleg a vonatkozó mellékmondatokban való használatukra utal. (Példákra lásd az 5. lábjegyzet (i)-(iii) mondatait.) Azonban a *-GAN*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejú mellékmondatok nem csak vonatkozó mellékmondatokként szolgálhatnak, hanem állhatnak argumentumpozícióban, továbbá lehetnek szemantikai esetragok (például a datívuszi *-GA*, az ablatívuszi *-Dan* stb.) vagy névutók (így például a *соң* ’után’, *бұрын* ’előtt’ stb.) komplementumai.

Ezeknek a mellékmondatoknak is lehet saját alanyuk, de eltérően az *-w* fejú szerkezetektől az egyeztetés (amit a birtokos személyjelek jelölnek) nem minden esetben jelenhet meg a nem finit mellékmondati predikátumon. (Ez az *-w* és a *-GAN* típusú mellékmondatok közötti fontos különbség a 4. résznek lesz a tárgya.) Mindenesetre ha az egyeztetés megjelenhet a mellékmondati állítmányon, akkor az a (4)-es példában látható módon történik. A (4)-es

⁵ A *-GAN*, *-y/AtIn* és *-(A)r* mellékmondati fejek között aspektuális különbség van. A *-GAN* befejezett aspektust fejez ki, illetve ha a progresszivitást kifejező segédigékkel használják, akkor (a fölérendelt mondatának referenciaidejéhez képest) egy időben zajló eseményeket jelöl (Kenesbaev 1962: 321). Az előbbire példa az (i), utóbbira a (ii); a példák forrása Kenesbaev 1962: 321.

(i) [кел-ген] *kici*
[jön-NF] ember
’az az ember, aki jött’

(ii) Мына [кел-е жат-қан] *kici meniң жолдас-ым.*
ez [jön-CV AUX-NF] ember én.GEN társ-POSS.SG1
’Ez az ember, aki (itt) jön, az én párom.’

A *-y/AtIn* habituális és prospektív események esetén használható (Kirchner 1998: 327). Továbbá modális tartalmakat is kifejezhet: azt, hogy egy cselekvést meg kellene csinálni, érdemes lenne megcsinálni (hasonlóan a magyar *-AndÓ*-hoz) – ez utóbbi esetben sosem lehet egyeztetést jelölni a *-y/AtIn* fejen. A (iii) példában azért használják a *-y/AtIn* fejet, mert a cselekvés (a ’járás’) habituális.

(iii) [күк жүр-емін] *тау-лар*
[antilop jár-NF] hegy-PL
’az antilop(ok) járta hegyek; a hegyek, ahol antilopok járnak’

Az *-(A)r* fejet is az előző kettőhöz veszem, mivel úgy tűnik szintaktikailag ugyanúgy viselkedik (vesd össze Kenesbaev 1962: 325) – azokban a ritka esetekben, amikor használható (Kirchner 1998: 327).

mondatban a *-y/AtIn* fejú mellékmondat argumentumpozícióban (tárgyi szerepben) van, és így megjelenik rajta a tárgyeset ragja.

- (4) [Журнал-дың тағдыр-ы не бол-атын-ын]
 [folyóirat-GEN sors-POSS.3 mi lesz-NF-POSS.3]ACC⁶
алда-ғы уақыт көрсет-ер.
 első.rész-ADJ idő mutat-FUT.3

'Azt, hogy mi lesz a folyóirat jövője, az előttünk álló idő mutatja majd meg.'

Ez után a rövid bevezető után áttérhetünk az *-w* és a *-GAN*, *-y/AtIn*, *-(A)r* fejú mellékmondatok nominalizáltság szempontjából való csoportosítására.

2. Nominális *-w* fej, nem nominális *-GAN* (*-y/AtIn*, *-(A)r*)

A török nyelvcsaládon belül a törökországi törökben található „nominalizált” mellékmondatokról már megfigyelték, hogy az úgynevezett „infinitívuszi” és „participiumi” típusú szintaktikailag másként viselkedik. Jaklin Kornfilt több tanulmányát is e különbség formális leírásának szenteli (így Kornfilt 2001, 2003). A területi korlátok miatt ennek összefoglalására itt nincs mód. Viszont annyi megjegyzendő, hogy a törökországi török és a kazak mellékmondatok rendszere eltér egymástól.

Az alábbiakban annak a tárgyalására kerül sor, hogy a kazak *-w* fejú mellékmondatok miért tekinthetők valóban nominalizáltak, és a *-GAN* típusú mellékmondatok miben térnek el tőlük.

2.1. Szóösszetételek

Ha egy főnévi csoportot egy főnévi fejjel összekapcsolunk⁷, akkor az utolsó főnévi fej összetétel-jelölő szuffixum jelenik meg, ami az egyes szám har-

⁶ Ha a Sg/Pl3 birtokos személyjel (*-(s)I*) ragja után a datívusz, lokatívusz, ablatívusz stb. ragja áll, akkor az úgynevezett „pronominális n”-et (az (i) példában vastagon szedve) kell használni a birtokos személyjel és az adott rag között. Ezt mutatja az (i), ahol a lokatívuszi morféma kapcsolódik a birtokos személyjellel ellátott alakhoz. Mivel a „pronominális n”-nek nincs szintaktikai státusza, nem is glosszázjuk.

(i) *γū-in-ə*
 ház-POSS.3-LOC
 'a házában'

Ha a Sg/Pl3 birtokos személyjel után tárgyesetet jelölünk, akkor a tárgyeset ragja nem jelenik meg „nyíltan”, viszont a jelenlétét mutatja a „pronominális n” kitétele. Ez magyarázza azt, hogy az akkuzatívuszi glossza a szögletes zárójelen kívül áll, míg a kazak mondatban nincs kitett rag a megfelelő helyen.

⁷ Összekapcsolhatunk ilyen módon két főnévi fejet, vagy egy főnévi szóösszetételt és egy főnévi fejet is.

madik személyű birtokos személyjel toldalékával megegyező alakú. Egy illusztratív kazak példa mutatja ezt (5)-ben: ha a két főnévi fejet ('ház' és 'munka') összekapcsoljuk, akkor a másodikon kötelezően meg kell jelennie az összetétel-jelölő toldaléknak *(-s)I*, amit vastag szedéssel jelöltünk.

- (5) үй жұмыс-**ы**
ház munka-**CM**
'házimunka'

Ha az *-w* fejű mellékmondatot egy főnévi fejjel összekapcsoljuk⁸, akkor a mellékmondatot követő főnévi fejen megjelenik az (5) példában is látott összetétel-jelölő toldalék. A (6) mondatban a *жұмыс* 'munka, feladat' főnevet egy *-w* fejű mellékmondat módosítja, és látható, hogy az összetétel-jelölő ugyanúgy megjelenik a második főnéven, mint (5)-ben. Az összetétel-jelölés kötelező, a toldalék elhagyása agramatikussá tenné a mondatot.

- (6) [Күнделикті ұйымдастыр-у] жұмыс-**ын**
[napi szervezés-NNF] munka-**CM.ACC**
бақарма жүргіз-еді.
menedzsment vezet-PRES.3
'A napi szervezés feladatát a menedzsment vezeti.'

Ezzel szemben a *-GAN (-y/AtIn, -(A)r)* fejű mellékmondatok nem így viselkednek: a (7) mondatban a vonatkozó mellékmondat *-y/AtIn* fejű, és az összetétel-jelölő – eltérően az *-w* típusú mellékmondatoktól – nincs kitéve a

⁸ Az *-w* mellékmondat csak főnévi fejekkel kapcsolódhat össze, főnévi csoportokkal nem. Ezt bizonyítja, hogy a második főnévi fejet nem módosíthatja melléknév, számnév vagy determináns. Ezt szemlélteti az alábbi (i) példa, ahol a 'harmadik (itt: harmadjára)' jelentésű számnév nem módosíthatja kizárólag a második főnévi fejet.

- (i) *Президент-тің Үндістан-ға бар-у-ы үш-інші кез-ін-де
elnök-GEN India-DAT megy-NNF-POSS.3 három-ORD idő-POSS.3-LOC
ол ел-де су тасқын-ы бол-ып жатыр е-ді.
az ország-LOC víz áradás-CM lesz-CV AUX COP-PAST.3

Szándékolt: 'Abban az időben, amikor az elnök harmadjára ment Indiába, abban az országban áradás volt.'

Az egyetlen grammatikus sorrend az lehet, hogy a számnév a főnévi összetétel előtt áll – a (ii)-ben látható módon:

- (ii) Президент-тің Үндістан-ға үш-інші бар-у-ы кез-ін-де
elnök-GEN India-DAT három-ORD megy-NNF-POSS.3 idő-POSS.3-LOC
ол ел-де су тасқын-ы бол-ып жатыр е-ді.
az ország-LOC víz áradás-CM lesz-CV AUX COP-PAST.3

'Abban az időben, amikor az elnök harmadjára ment Indiába, abban az országban áradás volt.'
Megjegyzendő, hogy a *-GAN* típusú vonatkozó mellékmondatok módosíthatnak főnévi csoportokat is.

жұмыс főnévi fejre. Megjegyzendő, hogy az összetétel-jelölő kitétele agrammatikus mondatot eredményezne.

- (7) Маған [демалыс кун-дер-і істе-йтін]
 én.DAT [pihenés nap-PL-CM csinál-NF]
 жұмыс керек е-ді.
 munka kell COP-PAST.3
 'Nekem hétvégén végezhető munka kellene.'

A vonatkozó *-GAn (-y/AtIn, -(A)r)* mellékmondatok egyértelműen más pozícióban vannak, mint az *-w* mellékmondatok. Az előbbiekről azt feltételezem, hogy a DP-n belüli adjunktumok⁹, míg az utóbbiak ugyanolyan pozícióban vannak, mint a főnévi fejjel összekapcsolt főnévi csoportok. A *-GAn (-y/AtIn, -(A)r)* mellékmondatok számára nem elérhető ez a főnévi pozíció, ami – érvelesem szerint – azzal függ össze, hogy nem főnévi kategóriájúak. Ezzel szemben, mivel az *-w* fej [+N] jegyű, így az ilyen típusú mellékmondatok kerülhetnek ebbe a pozícióba.

2.2. Nem finit mellékmondatokhoz kapcsolódó képzők

2.2.1. *-DAy, -šA*

A *-GAn (-y/AtIn, -(A)r)* mellékmondati fejekhez nemcsak szemantikai ragok (és névutók), hanem képzők is kapcsolódhatnak: ezek a *-šA* és a *-DAy*. Ezen képzők jellegzetessége, hogy nem csak főnévi kategóriájú elemekhez járulhatnak. A terjedelmi korlátok miatt itt csak a *-šA* toldalék viselkedését mutatom be részletesebben. A *-šA* (csakúgy, mint a *-DAy*) nem kizárólag főnevekhez kapcsolódhat (mint (8)-ban), hanem például melléknevekhez is, a (9) példában látható módon. (A példák forrása: Kenesbaev 1962: 208–209.)

- (8) өгіз-ше
 ökör-šA
 'ökörhöz hasonló, mint az ökör'
 (9) ұзын-ша
 hosszú-šA
 'hosszúkas, hosszúhoz hasonló'

⁹ Emellett az elemzés mellett szól, hogy a vonatkozó mellékmondatok „semleges” helye a determináns (mutató névmás) után van, de kötelezően megelőzik a számniveket és a jelzőket. (Megjegyzendő, hogy bizonyos esetekben – például ha fókuszhangsúly esik rá – a determináns követheti is a vonatkozó mellékmondatot. De hangsúlyozandó, hogy ez nem a „semleges” sorrend.) A vonatkozó mellékmondatok adjunktumként való elemzésére (a törökországi törökben) lásd Kornfilt 2001: 78-79.

(10) és (11) azt illusztrálják, hogy a *-šA* mind a *-GAN*, mind az *-w* fejhez kapcsolódhat. Megjegyzendő, hogy a *-GAN-šA* mellékmondatok azt fejezik ki, hogy 'addig, amíg...' (ez a gyakoribb használat), de lehetséges az 'amint...; abban a pillanatban, hogy...', illetve ha névszókát módosítanak, akkor az 'olyan, hogy...' jelentés is (Tanç 2002: 157-160).

- (10) [Бұл бала өс-ін, біз-ді асыра-ған]-ша,
 [ez gyerek nő-CV mi-ACC támogat-NF]-šA
 талай уақыт бар. (KV)
 rengeteg idő van
 'Rengeteg idő van addig, amíg ez a gyerek fel nem nő és támogat minket.'
- (11) [Қанат-тың айт-у-ын]-ша, ...
 [Kanat-GEN mond-NNF-POSS.3]-šA
 'Aszerint, amit Kanat mondott, ...'

A *-šA* toldalék tehát azért járulhat a *-GAN* és az *-w* típusú mellékmondatokhoz is, mert a *-šA* esetében nincsen megkötve, hogy csak főnévi kategóriájú elemekhez kapcsolódhatna.

2.2.2. *-šI*

Ezzel szemben a *-šI* képző csak főnevekhez kapcsolódhat (lásd Kenesbaev 1962: 137–138), így például a *жұмыс* 'munka' főnévhez a (12) példában:

- (12) жұмыс-шы
 munka-šI
 'munkás'

A *-šI* nem kapcsolódhat a *-GAN* típusú mellékmondatokhoz, csak az *-w*-hoz (ez utóbbira látható egy példa (13)-ban). Ennek legalábbis egyik oka lehet az, hogy a csak főnévi kategóriájú elemekhez kapcsolódó *-šI* toldalék nem járulhat a nem főnévi *-GAN* (*-y/AtIn*, *-(A)r*) fejú mellékmondatokhoz.

- (13) Айсұлу әдетте [еу жер-ге ерте
 Ajszulu általában [NEG.PART hely-DAT korán
 бар-ма-у]-шы е-ді.
 megy-NEG-NF]-šI COP-PAST.3
 'Ajszulu általában semmilyen helyre sem ment korán.'

2.3. Nominalizált nem finit mellékmondatok

A 2.2. részben bemutatottak alapján az *-w* fejú mellékmondatok egyértelműen úgy viselkednek, mint a főnévi csoportok, míg a *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejú mellékmondatok másmilyennek tűnnek.

A dolgozat első fontos állítása, hogy az *-w* fejú mellékmondatok nominálisak, azaz [+N] jegyűk van. (Kornfilt 2001 a hasonló török szerkezeteket „erősen nominálisnak”, illetve egy későbbi munkájában (Kornfilt 2003) „tiszta nominálisnak” hívja.) Így az *-w* mellékmondatok úgy viselkednek szintaktikailag, mint a főnévi csoportok. Ezzel szemben a *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejek nem nominálisak. (Az ehhez hasonló török nem finit mellékmondatokat Kornfilt 2001, 2003 „gyengén nominálisnak” vagy „kategóriáját tekintve hibridnek” tartja.)

Ez az állítás elsősre nem tűnhet tarthatónak, hiszen látható volt a (4) példában, hogy a *-GAn* típusú mellékmondatok állhatnak argumentumpozícióban, a fölérendelt predikátum által kiosztott akkuzatívusszal jelölve, és az alannyal való egyeztetést (az egyébként főnévi csoportokban használatos) a birtokos személyjelek jelölik. Ez a viselkedés utalhatna arra, hogy a *-GAn* igenis nominális, tehát [+N] jegyű. Hogy miért nincs így, arra az alábbi rész igyekszik választ adni.

3. A *-LIq* toldalék

A *-LIq*¹⁰ toldalék annyiban hasonló a *-DAy* és a *-šA* morfémákhoz, hogy nem csak főnévi kategóriájú elemekhez kapcsolódhat; az alábbi (14) példában a *-LIq* egy főnévhez, (15)-ben egy melléknévhez kapcsolódik. Különbözik azonban a *-LIq* a *-DAy* és a *-šA* toldalékoktól annyiban, hogy főnévi kategóriájú elemeket (is)¹¹ képez.

(14) *el-uıi-lik*¹²
ország-šI-LIq
'nagykövetség'

(15) *жүрек-ті-лік*¹³
szív-LI-LIq
'bátorság'

¹⁰ A *-LIq* morfémának hat allomorfja lehet: *-lik*, *-liq*, *-dik*, *-diq*, *-tik*, *-tiq*.

¹¹ A teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy van egy olyan típusú *-LIq* morféma, ami főnevekhez járulva jelzőket képez. De itt nem ezzel van dolgunk.

¹² Az *elııı* jelentése 'nagykövet'.

¹³ A *жүректі* jelentése 'bátor'.

A *-GAn* (*-y/AtIn*, *-(Ar)*) mellékmondati fejek után is megjelenhet a *-LIq* (úgy, hogy nincs jele annak, hogy a mellékmondat jelentése ettől megváltozna). Fontos hangsúlyozni, hogy a *-LIq* „feltűnése” nem minden pozícióban lehetséges: csak argumentumpozícióban (Kenesbaev 1962: 325 példái ilyenek) és szemantikai (eset)ragok¹⁴, illetve egyes névutók (bár nem mindegyikük)¹⁵ esetén történhet meg. Viszont nem lehetséges a vonatkozó szerepű *-GAn*, és egyes névutók például (*-ABL*) *соң* ’után’, (*-DAT*) *дейін* ’ig’, (*-DAT*) *шейін* ’ig’, *сайын* ’minden (egy)’, (*-ABL*) *бұрын* ’előtt’ komplementumaként álló mellékmondatok esetében.¹⁶

Az illusztratív (16) és (17) mondatpár azt mutatja be, hogy az argumentumpozícióban lévő mellékmondat *-GAn* feje után állhat a *-LIq* morféma (>*-GAndIq*) anélkül, hogy módosítaná a mondat jelentését.¹⁷ (Természetesen az egyeztető morféma és a főlrendelt predikátum által kiosztott esetrag ugyanúgy követi a *-LIq* morfémát a (17)-ben, mint a *-GAn*-t a (16)-ban.)

(16) [*Оның концерт-те бол-ган-ын*] *кім көр-ді?*
 [ő.GEN koncert-LOC létezik-NF-POSS.3]-ACC *ki lát-PAST.3*
 ’Ki látta, hogy ő ott volt a koncerten?’

(17) [*Оның концерт-те бол-ган-дығ-ын*] *кім көр-ді?*
 [ő.GEN koncert-LOC létezik-NF-LIq-POSS.3]-ACC *ki lát-PAST.3*
 ’Ki látta, hogy ő ott volt a koncerten?’

A következő (18) és (19) példapár azt szemlélteti, hogy a *-LIq* követheti a *-GAn* mellékmondati fejet akkor is, ha a nem finit mellékmondat egy névutó (jelen esetben a *туралы* ’-rŐl, valamivel kapcsolatban’) komplementuma.

¹⁴ A *-LIq* használata kötelező az ablatívuszi (*-Dan*) szemantikai esetrag esetén (*-GAn-dIq-tAn*, *-y/AtIn-dIq-tAn*), az ilyen mellékmondatok okhatározóiak. Lehetséges a *-LIq* használata a datívusszal és az instrumentálisszal is. Továbbá egyes beszélők elfogadják a *-DAy* raggal is.

¹⁵ А *ушін* ’ért, céljából; miatt’, *туралы* ’-rŐl’ névutók ilyenek.

¹⁶ Tudomásom szerint senki sem vizsgálta meg még eddig, hogy a *-LIq* morféma mikor kapcsolódhat a nem finit mellékmondati fejekhez. Kenesbaevnél (1962: 325) csak annyit olvashatunk, hogy a *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(Ar)* morfémákhoz kapcsolódhat a *-LIq*, de nem vizsgálja, hogy milyen pozícióban.

Azonban az általam megvizsgált szövegekben, az interneten talált és Raushan Mukushevától megkérdezett mondatok egyikénél sem volt lehetséges, hogy a vonatkozó szerepű *-GAn* típusú morfémákhoz *-LIq* járuljon. Ugyanez igaz a fentebb említett névutókra.

¹⁷ Fontos megjegyezni továbbá azt is, hogy a *-LIq* morféma jelenléte nem kötelező, elliptálható a szerkezetből.

- (18) *Портал* [3. *Чиншанло-ның Қытай азаматтыг-ын*
portál [Z. Csinsanlo-GEN Kína állampolgárság-CM.ACC
ал-ған-дыг-ы] *туралы хабарла-ды.*
vesz-NF-LIq-POSS.3] -ról hírt.ad-PAST.3
‘A portál hírt adott arról, hogy Z. Csinsanlo felvette a kínai állampolgárságot.’
- (19) *Портал* [3. *Чиншанло-ның Қытай азаматтыг-ын*
portál [Z. Csinsanlo-GEN Kína állampolgárság-CM.ACC
ал-ған-ы] *туралы хабарла-ды.*
vesz-NF-POSS.3] -ról hírt.ad-PAST.3
‘A portál hírt adott arról, hogy Z. Csinsanlo felvette a kínai állampolgárságot.’

Az, hogy a *-LIq* csak a „tipikus” főnévi pozíciók esetén jelenhet meg (tehát az argumentumpozícióban és szemantikai (eset)ragok vagy (bizonyos) névutók komplementumaként álló mellékmondatok mellett, viszont a főnévi csoportokat módosító vonatkozó mellékmondatoknál nem), azt feltételezi, hogy a *-LIq* egy főnévi fej, ami a nem nominális *-GAn* típusú mellékmondatokhoz járul, azokat [+N] jeggyel látva el. Elemzésem szerint tehát az ezekben a pozíciókban előforduló *-GAn* típusú mellékmondatok esetén egy „hozzáadott” főnévi fejjel kell számolnunk. Annak köszönhetően, hogy az – eredendően nem nominális – *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejű mellékmondatok egy [+N] fejjel bővíthetők, „tipikus” főnévi pozíciókba kerülhetnek, így például az argumentumpozícióba.

Viszont vannak olyan esetek, amikor a *-LIq* nem bővítheti a mellékmondatot, így például amikor a *-GAn*, *-y/AtIn*, *-(A)r* vonatkozó mellékmondatok fejei. Ezek a szerkezetek tehát nem nominálisak. Ezzel magyarázható, hogy nem is mutatnak a főnévi csoportokra jellemző sajátosságokat (például nem csatlakozhat hozzájuk a főnévi csoportokhoz kapcsolható birtokos személyjel – ahogy az látható volt a (7) példában).¹⁸

Ezt a hipotézist támogatja az úgynevezett „nominalizált” nem finit mondatok belső szerkezetének elemzése is. Ahogy látható lesz a következőkben, az *-w* fejű mellékmondatok és az olyan típusú *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejű

¹⁸ Tudomásom szerint senki sem próbált még számot adni a kazak mellékmondatok szintaxisáról egy ilyen típusú elemzés segítségével. Megjegyzendő, hogy főleg a törökországi törökre több olyan elemzési javaslat is született, ahol az én elemzésemhez hasonlóan egy főnévi fejjel igyekeznek magyarázni a török mellékmondatok egyes sajátosságait. (Ezek eredendően különbözőek is az én analízisemtől, hiszen a törökben nem kapcsolódhat a *-IXk* morféma a mellékmondati fejekhez.) Egyetlen elemzést emelnék ki, Aygen 2002, amely szintén főnévi fejekkel számol elemzésében, és – legalábbis címében – megemlíti a kazakat is. Itt nincs mód arra, hogy bemutassam elemzésének részleteit, elegendő annyit, hogy főleg a törökországi törökön alapul analízise, és – attól eltekintve, hogy főnévi fejekkel igyekszik magyarázni egyes mellékmondati sajátosságokat – különbözik az itt ismertetendő elemzéstől. Kritikájára lásd Kornfilt 2003.

mellékmondatok, amelyeket bővíthet a *-LIq* főnévi fej (tehát az argumentumpozícióban lévők és egyes szemantikai (eset)ragok és névutók komplementumaként állók), ugyanolyan szerkezettel bírnak. Ezzel szemben azok a *-GAN*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejú mellékmondatok, amelyeket nem bővíthet a *-LIq* (vonatkozó, illetve egyes névutók komplementumaként álló mellékmondatok) különböznek az előbbiektől belső szerkezetük tekintetében.

4. A kazak nem finit mellékmondatok belső szerkezete

A legfontosabb kritérium, ami megkülönbözteti a nominalizált és nem nominalizált csoportot, az a mellékmondati alannyal való egyeztetést jelölő szuffixum jelenléte, illetve annak hiánya. A továbbiakban azt mutatom be, hogy az egyes nem finit mellékmondatokban mikor megengedett és mikor nem az egyeztető morféma használata.

Fontos leszögezni, hogy a különbség azokban a mondatokban mutatkozik meg, amelyekben a főlérendelt és az alárendelt nem finit mellékmondat alánya nem ugyanaz. Ellenkező esetben ugyanis nem preferált kitenni az egyeztető morfémát a nem finit mellékmondatban.¹⁹ Így tehát az alábbiakban csak azokat az eseteket tárgyaljuk, amelyekben a nem finit és a főmondat alánya eltér egymástól.

4.1. Az *-w* fejú nem finit mellékmondatok

Ha az *-w* fejú mellékmondat alánya más, mint a főlérendelt mondaté, akkor minden esetben lehetséges jelölni az egyeztetést az *-w* mellékmondat alányával, függetlenül attól, hogy a mellékmondat argumentum vagy nem argumentum²⁰ pozícióban van-e. Ezt a (20)-as mondat példázza, ahol a nem finit mellékmondat alánya (‘én’) és a főmondaté (‘ön’) eltér egymástól, így a nem finit predikátumon (kötelezően) jelölni kell az egyeztetést a mellékmondat alányával. (Az *-w* fej és az egyeztetést jelölő birtokos személyjel vastagon van szedve a példában.)

---

¹⁹ Ha a mellékmondat és a főmondat alánya megegyezik, és ha a mellékmondat nem argumentumpozícióban van, akkor lehetnek olyan esetek, amikor az egyeztető morfémát ki lehet tenni a mellékmondatban is.

²⁰ Abban az esetben, ha az *-w* mellékmondat nem argumentum pozícióban van (például az *biŕpe* ‘együtt’ névutó komplementuma), akkor lehetséges az is, hogy az egyeztető morféma nincs jelen, és a mellékmondat alánya default esetben van. Azonban megjegyzendő, hogy ezekben az esetekben is elfogadható az egyeztetés jelölése is.

Az argumentumpozícióban lévő (eltérő alanyú) *-w* mellékmondatoknál kötelező az egyeztetés jelölése a nem finit rész alányával.

- (20) [*Aım-y-ЫМ*]а рұқсам ет-іңіз-уі.
 [mond-NNF-POSS.SG1]DAT engedély LV-IMP.FROML.SG-POL
 'Engedje meg kérem, hogy elmondjam (azt).'

4.2. Az *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejű nem finit mellékmondatok

Szemben az (eltérő alanyú) *-w* fejű mellékmondatokkal, az (eltérő alanyú) *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(A)r* mellékmondatokban nem mindig lehetséges az egyeztetés jelölése. Az alábbi 4.2.1. és 4.2.2. rész arra hívja fel a figyelmet, hogy azokban a típusokban, ahol a *-Liq* bővítheti a mellékmondatot, ott megjelenhet az egyeztetés a mellékmondati predikátumon, míg azokban a típusokban, ahol nem csatlakozhat a *-Liq* a mellékmondathoz, ott ki van zárva az egyeztetés jelölése.

4.2.1. A *-Liq* szuffixummal bővíthető mellékmondatok belső szerkezete

Az argumentumpozícióban lévő (eltérő alanyú) *-GAn* típusú mellékmondatokban kötelező az egyeztetés jelölése a nem finit predikátumon. (Erre lásd a fentebb bemutatott (4) példát.) Érdemes felhívni itt a figyelmet arra is, hogy e tekintetben ezek a mellékmondatok ugyanúgy viselkednek, mint az argumentumpozícióban lévő *-w* mellékmondatok.

Azok a névutók, amelyek megengedik a *-Liq* szuffixummal bővített *-GAn* típusú nem finit komplementumokat, szintén megengedik, hogy a komplementuként álló *-GAn* típusú mellékmondat predikátumán jelölni lehessen az egyeztetést. Az ilyen nem finit mondatok esetében két változat lehetséges: vagy nincs jelölve az egyeztetés, és a kitett alany default esetben van, vagy az egyeztetés jelölve van (és az alany vagy genitívuszban vagy default esetben van). Az esetek többségében mindkét változat elfogadható. Az alábbi mondathármast ezt szemlélteti: mindhárom esetben a *-GAn* fejű mellékmondat az *үшін* 'miatt, -ért' névutó komplementuma. A (21)-es mondatban az egyeztetés nincs jelölve a nem finit predikátumon, és az alany ('Bakijev bátyja') default esetben van.

- (21) *Бейзақов* [-экс-президент *Бәкиев-тің* аға-сы
 Bejzakov [exelnök Bakijev-GEN báty-POSS.3
қашы-ыпкет-кен] үшін жұмыс-тан шығар-ыл-ды.
 szökik-1p AUX-NF] miatt munka-ABL kivesz-PASS-PAST.3
 'Az exelnök, Bakijev bátyjának szökése miatt Bejzakovot elmozdították pozíciójából.'

A (22)-es mondatban az egyeztetés jelölve van a nem finit állítmányon (félkövérrel szedve a példában) és az alany genitívuszban áll. A (23)-as példa annyiban különbözik a (22)-estől, hogy a nem finit mellékmondat a *-LIq* szuffixummal egészült ki.

(22) *Бейзақов* -[экс-президент Бәкиев-тің аға-сы-ның
 Bejzakov [exelnök Bakijev-GEN báty-POSS.3-GEN
қаш-ып кет-кен-і] үшін жұмыс-тан шығар-ыл-ды.
 szök-IP AUX-NF-POSS.3] miatt munka-ABL kivesz-PASS-PAST.3
 'Az exelnök, Bakijev bátyjának szökése miatt Bejzakovot elmozdították pozíciójából.'

(23) *Бейзақов* -[экс-президент Бәкиев-тің аға-сы-ның
 Bejzakov [exelnök Bakijev-GEN báty-POSS.3-GEN
қаш-ып кет-кен-діг-і] үшін жұмыс-тан шығар-ыл-ды.
 szökik-IP AUX-NF-LIq-POSS.3] miatt munka-ABL kivesz-PASS-PAST.3
 'Az exelnök, Bakijev bátyjának szökése miatt Bejzakovot elmozdították pozíciójából.'

4.2.2. A *-LIq* szuffixummal nem bővíthető mellékmondatok belső szerkezete

A vonatkozó mellékmondatok esetében sohasem lehet a *-LIq* toldalékkal kibővíteni a mellékmondatot. Fontos összefüggés, hogy a vonatkozó mellékmondatok predikátumán semmilyen körülmények között sem lehetséges az egyeztetés jelölése. A vonatkozó mellékmondatok esetében is két verzió lehetséges: a *-GAn*-mellékmondat alánya vagy jelöletlen esetű és nincs vele egyeztetés a mellékmondati fejen; vagy az egyeztetés nem a mellékmondati fejen, hanem a vonatkoztatás fejen van jelölve, és az alany genitívuszban áll. Az első változatot példázza a (24)-es mondat: itt az alany ('én') jelöletlen esetű, és a vele való egyeztetés nincs jelölve.

(24) ... *осы* [мен ұста-н тұр-ған]
 ez [én tart-CV AUX-NF]
үвег-ға кір-ін кет-е-сіңдер. (KV)
 üveg-DAT bemegy-CV AUX-PRES.PL2
 '...ti belementek majd ebbe az üvegbe, amit én tartok.'

A második esetet a (25)-ös mondat mutatja be: a vonatkozó *-GAn* mellékmondat alánya ('te') genitívuszban áll, és érdekes módon a vele való egyeztetés a vonatkoztatás fejen (*Айша* 'Ajsa') van jelölve (birtokos személyjellel). Megjegyzendő, hogy itt nem arról van szó, hogy *Ajsa* a mellékmondat alanyának ('te') birtokoltja

lenne; tehát itt a birtokos személyjel nem a birtokviszonyt jelöli, hanem a vonatkozó mellékmondat alanyával történő egyeztetést.²¹

- (25) [*Сенің көр-гені*] *Айша-ң жақсы студент.*
 [te.GEN lát-NF] Ajsa-POSS.SG2 jó diák
 'Az az Ajsa, akit te láttál, jó diák.'

Nem bővítheti a *-LIq* továbbá egyes névutók (például *соң* 'után') komplementumaként álló mellékmondatokat sem. (A teljes listát lásd a 3. részben.) Az ilyen típusú mellékmondatok állítmányán sohasem lehet jelölni az egyeztetést, a nem finit rész alanya pedig jelöletlen esetben van. Ez tehát az egyetlen elfogadható változat. Ez figyelhető meg a (26)-(28) mondatokban, ahol a *-GAn* fejű nem finit rész a *соң* 'után' névutó komplementuma.²² A (26)-os mondatban nincs jelölve az egyeztetés a nem finit mellékmondat alanyával (*Okasz*), amely pedig jelöletlen esetben van. (27) az egyeztetés jelölése miatt agrammatikus, míg (28) a *-LIq* szuffixum hozzátoldása következtében nem elfogadható.

- (26) [*Оқас кел-гені*] *соң клуб іс-і жандан-ды.*
 [Okasz jön-NF] után klub dolog-POSS.3 felélénkül-PAST.3
 'Miután megjött Okasz, a klub felélénkült.'
- (27) * [*Оқас-тың кел-ген-і*] *соң*
 [Okasz-GEN jön-NF-POSS.3] után
клуб іс-і жандан-ды.
 klub dolog-POSS.3 felélénkül-PAST.3
 Szándékolt: 'Miután megjött Okasz, a klub felélénkült.'
- (28) * [*Оқас-тың кел-ген-діз-і*] *соң*
 [Okasz-GEN jön-NF-LIq-POSS.3] után
клуб іс-і жандан-ды.
 klub dolog-POSS.3 felélénkül-PAST.3
 Szándékolt: 'Miután megjött Okasz, a klub felélénkült.'

²¹ Ez a második típusú vonatkozó mellékmondat azért érdekes, mert az egyeztetés nem lokálisan történik. Megemlítendő, hogy hasonló jelenség van más keleti török (Schönig 1992/93), illetve a mongol nyelvekben is (Hale 2002). A jelenség magyarázatára többféle kísérlet is történt, például Hale (2002), Kornfilt (2005) és Kornfilt (2009). Jelen tanulmány keretein jóval túlmutatna ennek a kétségtől érdekes jelenségnek a magyarázata, így csak az itt megadott irodalomhoz tudja irányítani az olvasót.

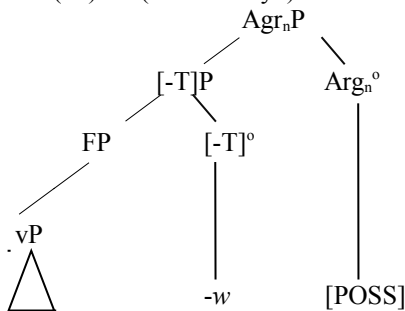
²² Megjegyzendő, hogy a *соң* 'után' névutó a főnévi komplementumainak kötelezően ablatívuszi esetet ad. Az, hogy a komplementumaként álló nem finit mellékmondatokat nem kötelező ablatívusszal jelölni, arra mutat, hogy a nem finit mellékmondatok és a főnévi csoportok nem ugyanolyan minőségűek.

4.3. A birtokos személyjel jelölése

A 4.1. részben látható volt, hogy a nominális *-w* fejű mellékmondatok predikátumán mindig lehet jelölni az egyeztetést. A 4.2.1. részben bemutatottak szerint az egyeztetés jelölése mindig lehetséges az olyan *-GAn*, *-y/AtIn*, *-(A)r* fejű mellékmondat-típusok esetében, amelyek bővíthetők a *-LIq* szuffixummal, amely nominalizálja a mellékmondatot. Viszont a nem nominális *-GAn*, *-y/AtIn*, *-(A)r* fejű mellékmondatok esetén nem lehetséges az egyeztetést jelölni a nem finit predikátumon (lásd 4.2.2.).

Ez azzal magyarázható, hogy csak a nominális kategóriájú elemek mellett jelenhet meg a nominális egyeztető morféma (vagyis a birtokos személyjel). Tehát a nominális mellékmondatokhoz (*-w*, illetve a *-LIq*-kel bővített *-GAn* típusú nem finitekhez) kapcsolódhat a birtokos személyjel, míg a nem nominálisakhoz (a *-LIq*-kel nem bővíthető *-GAn* típusúakhoz) nem. Ezt az alábbi szemantikus ágrajzok foglalják össze. A (29) az (eltérő alanyú) *-w* mellékmondatok szerkezetét mutatja be, ahol a nominalizált nem finit frázis egy igei „mag-ra” épül rá (az FP szimbólum azt jelöli, hogy egy sor igei funkcionális kategória megjelenhet itt, egészen az aspektusig). Az *-w* szuffixumot egy „mínusz” temporális fejként ($[-T]^0$) elemzem, mivel ez nem fejezhet ki temporális viszonyokat (például elő- vagy utóidejűséget), szemben a *-GAn* típusú toldalékokkal. A nominális egyeztető frázis (Agr_nP) pedig be tudja ágyazni a $[-T]P$ -t, lévén, hogy az $[+N]$ jeggyel bír.²³

(29) Az (eltérő alanyú) *-w* mellékmondatok szerkezete

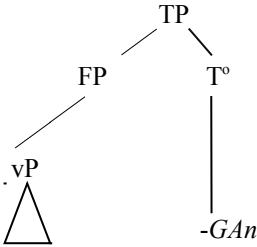

²³ A cikk bírálója megjegyzi, hogy érdemes lenne itt is egy mindig „üres” nominális fejet (Nom⁰) feltételezni – hasonlóan a (31)-ben látható elemzéshez. Tehát az *-w* típusú nem finitek esetében a $[-T]P$ -t egy NomP ágyazná be. Ez valóban egy lehetséges elemzés lehetne. Hogy mégsem ezt az elemzést választom, hanem azt, hogy az *-w*-t inherensen nominálisnak tekintem, annak a „nyílt” morfológia az oka: az *-w* mellékmondatokhoz sosem látunk csatlakozni egy nominális fejet, szemben a *-GAn* típusú mellékmondatokkal (vö. (31)).

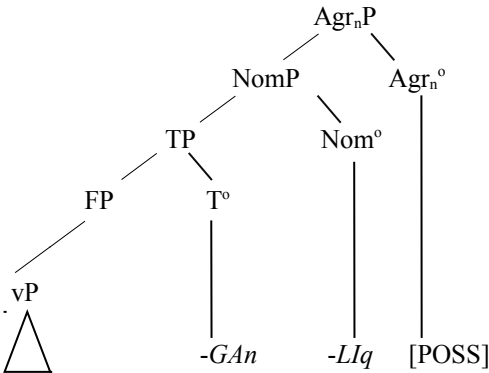
A (30) azoknak az eltérő alanyú *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejű mellékmondatoknak a szerkezetét mutatja be, amelyek nem bővíthetők a *-LIq* toldalékkal. A nem finit temporális frázis (TP) be tud ágyazni különböző igei funkcionális kategóriákat, viszont mivel maga nem nominális, a nominális egyeztető frázis nem jelenhet meg rajta. Ez használatos a vonatkozó mellékmondatok és egyes névutók komplementumaként szereplő mellékmondatok esetében.

(30) A *-LIq*-kal nem bővíthető *-GAn* típusú mellékmondatok szerkezete

(31) azoknak az eltérő alanyú *-GAn*, *-y/AtIn* és *-(A)r* fejű mellékmondatoknak a szerkezetét mutatja be, amelyekhez a *-LIq* kapcsolódik. A szerkezet meg-
egyezik a (30)-assal a nem finit temporális frázisig, csak hogy a TP-hez a *-LIq* nominális fej (Nom°) kapcsolódik, és ennek a jelenléte miatt a nem finit nominalizált lesz, így megjelenhet rajta a nominális egyeztetés is (Agr_nP).

(31) A *-LIq*-kal bővíthető *-GAn* típusú mellékmondatok szerkezete

Összegzés

A török nem finit mellékmondatok rendszerezése régóta foglalkoztatja a turkológusokat. Jelen dolgozat a kazak rendszerre kívánt egy elemzést kínálni. A kazak (nem konverbiumi) nem finit mellékmondatokon belül két típust különböztettem meg: a nominalizált és a nem nominalizált mellékmondatokat. Az *-w* típusú nominalizált mellékmondatok minden pozícióban ugyanolyan szintaktikai szerkezettel bírnak. A *-GAn* típusú mellékmondatok viszont más-ként viselkednek argumentumpozícióban, vonatkozó mellékmondatként és szemantikai (eset)ragok vagy névutók komplementumaként. A tanulmány által javasolt új elemzés szerint a *-GAn* típusú mellékmondatok nem főnévi kategóriájúak. Ha argumentumpozícióban használatosak, akkor mindig, illetve ha szemantikai (eset)ragok és bizonyos névutók komplementumaként állnak, akkor esetenként kiegészülnek egy főnévi fejjel, ez a főnévi fej a *-Llq*. A *-Llq* fejet elliptálni lehet, így egyalakúság léphet fel a nominális és a nem nominális *-GAn* típusú mellékmondatok között. Mégis a *-Llq* toldalékkal nominalizált *-GAn* típusú mellékmondatok és a nem nominalizált *-GAn* mellékmondatok különbségét a szintaktikai szerkezetük világosan mutatja: az előbbi esetén lehetséges az egyeztetés jelölése a mellékmondat alanyával (ha más az alany, mint a főmondatban), míg az utóbbiban nem.

Rövidítések jegyzéke

ABL	Ablatívusz
ADJ	Jelzőt képző szuffixum
ACC	Tárgyeset
AUX	Segédige
CM	Összetétel-jelölő
COP	Kopula
CV	Konverbium (határozói igenév)
DAT	Datívusz
FORML	Magázás személyragja
FUT	Jövő idő
GEN	Genitívusz
IMP	Felszólító mód
Ip	<i>-(I)p</i> morféma
Llq	<i>-Llq</i> morféma
LOC	Lokatívusz
LV	Könnnyű ige
NEG	Tagadás

NNF	Nominalizált nem finit mellékmondati fej
NF	nem finit mellékmondati fej
ORD	Sorszámnév
PART	Partikula
PAST	Múlt idő
PERF	Perfektív aspektus
PL	Többes szám
POL	Udvarias kérést kifejező rag
POSS	Birtokos személyjel
PRES	Jelen idő
ŠA	-šA morféma
SG	Egyes szám
ŠI	-šI morféma

Hivatkozások

- Aygen, Gülşat (2002): Subject Case in Turkic Subordinate Clauses: Kazakh, Turkish and Tuvan. In: Hirotani, M. (ed.) *Proceedings of the North East Linguistic Society* 32. New York. 563-579.
- KV = Biacsi, Mónika – Mukuseva, Rausangül (vál., ford.) (2011): *A kán és a vezír. Kazak népmesék.* Szeged.
- Hale, Ken (2002): On the Dagur Object Relative: Some comparative notes. *Journal of East Asian Linguistics* Vol. 11. 109-122.
- Kenesbaev, Ismet K. (ed.) (1962): *Sovremennyy kazakskij âzyk. Fonetika i morfoloģiâ.* Alma-Ata.
- Kirchner, Mark (1998): Kazakh and Karakalpak. In: Johanson, L. – Csató, É. Á. (eds.) *The Turkic languages.* London – New York. 318-332.
- Kornfilt, Jaklin (2001): On the syntax and morphology of clausal complements and adjuncts in the Turkic languages. In: Bisang, W. (ed.) *Aspects of Typology and Universals.* Berlin 63-82.
- Kornfilt, Jaklin (2003): Subject Case in Turkish nominalized clauses. In: Junghanns, U. – Szucsich, L. (eds.) *Syntactic Structures and Morphological Information.* Berlin–New York. 129-216.
- Kornfilt, Jaklin (2005): Agreement and its placement in Turkic Nonsubject Relative clauses. In: Cinque, G. - Kayne, R. S. (eds.) *The Oxford Handbook of Comparative Syntax.* Oxford. 513-541.
- Kornfilt, Jaklin (2009): Subject-Agreement correlations and their syntactic effects in some Turkic relative clauses. *Turkic Languages* Vol. 13. 70-96.
- QG = Žanpeyisov, Erbol (et al.) (2002): *Qazaq Grammatikası. Fonetika, Söžzasam, Morfoloģiya, Sintaksis.* Astana.

- Schönig, Claus (1992/93): Relativsatzbautypen in den sogenannten altaischen Sprachen. *AOH*. Vol. 46. 327-338.
- Tanç, Mustafa (2002): *Kazak Türkçesinde Zarf-Fiiller -Muhtar Evezov'un Tandamalı Engimeler Adlı Eseri Üzerinde Bir Çalışma- (Şekil-Anlam-İşlev ve Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları)*. Doktori disszertáció. Kézirat.
- Tekin, Ayşe (2006): *Kazak Türkçesinde Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Ekleri*. MA szakdolgozat. Kézirat.